

GULZORNING HAQIQIY "QIROLI" BO'LGAN GUL

Mavlanov Alisher Abdakimovich

Sam vil ,Bulung'ur tumani ,XTB qarashli

35 umumiy o'rta ta'lim maktabining biologiya o'qituvchisi

Annotatsiya. Suvsarguldoshlar (Savsargullilar oilasi)ga, *Gladiolus* (Gladiolas) turkumga mansub tugunak piyozli ko'p yillik, manzarali o'simliklari sifatida yetishtiriladigan tabiiy va gibrid turlar guruhiga bo'linadi. Ular O'rta yer dengizi havzasi, tropik Afrika, Janubiy Afrika va Osiyoda tarqalgan.

Taksonomik jihatdan u asosan Afrikaning janubida kelib chiqish markazida joylashgan 220 dan ortiq turlardan iborat.

Kalit so'zlar: Suvsarguldoshlar oilasi, piyozcha (lampochka) ,tugunakli o'simliklar, vaginal, qobiq va poya .

Gladiolus gullarining o'ziga xosligini har qanday inson bir qarashda uni gulzorning haqiqiy "qiroli" deb bilish uchun etarli. XIX-asrda boshlangan seleksiya nafaqat o'tgan asrda davom ettirildi, balki genetika sohasi tufayli yanada kuchli rivojlanishiga zamin yaratdi. Shu sababli, asrning o'rtalarida malum bo'lgan navlarni tasniflash uchun juda muvaffaqiyatli urinish amalga oshirildi.

Olimlarning to'plagan malumotlariga ko'ra, gulchilik muxlislari ixtiyorida gladiolusning besh mingdan ortiq asl navlari bor, ularning o'ziga xos gullashi va nomlari har qanday inson tasavvurni hayratda qoldiradi va tajribasiz tomoshabinni ta'riflab bo'lmaydigan darajada quvontiradi.

Gladiolus guli asosan piyozidan(lampochkalaridan) ko'payadi. Gladioluslar qumoq tuproqli ,o'g'itlangan,serquyosh, shamollardan himoya qilingan joyda yaxshi o'sadi. O'simlikni o'tqazish uchun suv to'xtamaydigan, qumoq va qumloq tuproqli yer tanlanadi. Gladiolus piyozlari(lampochkalari) ekilishi oldidan uning quruq yupqa po'sti olib tashlanadi.Shundan keyin piyozchlari sovuq suvda yuvib, quritiladi. Bu piyozchalar kurakchada ochilgan uyachalarga yoki egatchaga ekiladi. Buning uchun uyachalarga eng avvalo ozroq qum solinadi. Uyaga va egatlarga qo'yilgan piyozchalar (lampochkalar) seroziq tuproq bilan ko'miladi. Piyoz 10–12 sm chuqurlikda ko'miladi.

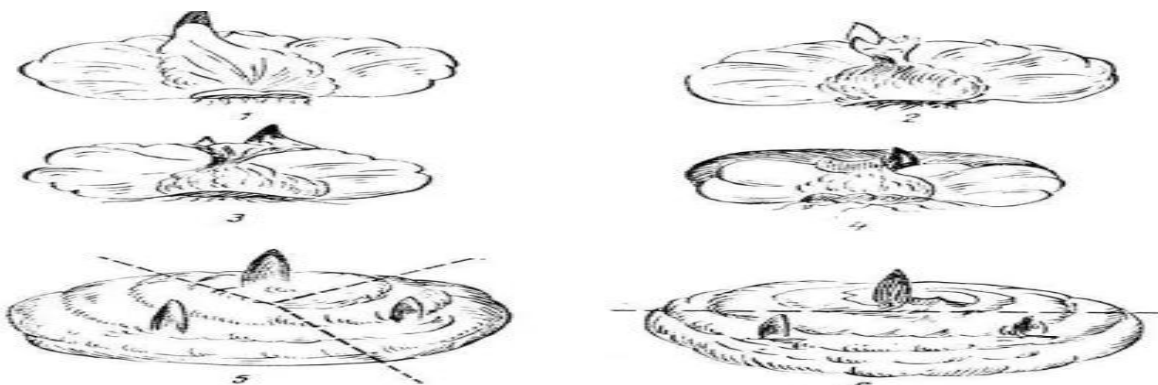

Gladiolus piyochalarining (lampochkalar) morfologik o'lchamlari. (Ya'ni piyochalarining (lampochkalar) bo'yi, eni; endospermning bo'yi, eni; murtakning

bo'yi,eni uzunligini aniqlanib va jadvalga joylashtirilgan).Tashqi tomondan yumaloq, biroz yassilangan, butun yuzasi bo'ylab mayda truffle konfeti kabi. Ularda bitta gul kurtaklari bor, lampochkaning pastki qismi esa kichikdir.

Ekish uchun o'rta lampalar - ikki, uch yil. Tennis to'pidan bir oz kattaroq, biroz yassilangan, bir nechta gul kurtaklari bor, pastki qismi bir xil o'lchamida.

piyozchasining bo'yi	piyozchasining eni	kurtagining bo'yi	kurtagining eni
2 sm	5 sm	1,5 sm	1 sm

Gladiolus o'simligining yetishtirish agrotexnikasi bosqichlari.

Ekishdan oldin tuproqni chuqur qazishni oldini olish muhim omilardan sanaladi chunki chuqur qazilgan tuproqda zararli organizmlar sporalari chuqur yerga kirib ketadi va u yer ostida zararsizlantiriladi. Ekishdan oldin lampochkani tekshiring, lat yegan bo'lsa siz kutgan natijani bermaydi. Gul ekishda oldin bog' va dala hovlisidan begona o'tlarni olib tashlash, tuproq sug'orilgan yani malum namlikka ega bo'lishi kerak. O'z vaqtida oziqlantirish o'simlik himoya xususiyatlarini oshiradi.

Tuproqni yumshatish va begona o'tlarni tozalash sug'orishdan keyin ham amalga oshirish kerak, chunki gladiolus kislorodni yaxshi ko'radi, bu jarayondan so'ng ildizlarga faol ravishda kislarod yetkazib beriladi. Zarur bo'lganda, begona o'tlar har 7-10 kunda bir marta tozalash amalga oshiriladi. Bog'ning birinchi kunlari har kuni sug'orilishi kerak, qurg'oqchilik bo'lsa, o'simliklarni har kuni kechqurun sug'orish bilan ta'minlash tavsiya etiladi va barglarni sug'orish gladiolus bilan to'sqinlik qilmaydi. Vaqti-vaqti bilan yomg'ir yog'sa, har 4 kunda bir marta sug'orish o'rinli bo'ladi. O'simliklar bilan xandaqqa suv quymang, faqat yo'lakni sug'oring! Shunday qilib, suv haddan tashqari to'yingan holda ildiz sohasidagi tuproqni optimal darajada namlaydi.

Gladioluslar o'g'itlangan qumoq tuproqli, serquyosh, shamollardan himoya qilingan yerda yaxshi o'sadi. O'simlikni o'tqazish uchun suv to'xtamaydigan, qumoq va qumloq tuproqli yer tanlanadim va gladiolus piyozchalarini(lampochkalar) tuproqqa joylab biogumus solinadi. 16 kun deganda unib chiqdi.

Gladiolus poyalari bitta, tekis, shoxlanmaydi, balandligi 50-160 sm ga etadi.

Poya barglari soni 4 yoki 5 ta bo'ladi. Gladiolusning barglari mutonosib bo'lib, bir xil tekislikda joylashgan, turg'un, xiphoid yoki chiziqli, ularning uzunligi har – xil ko'rinishda bo'ladi. Barglardagi tomirlar parallel, yoysimon. Barglarning rangi yashil, agar mum qoplamasi bo'lsa, ular mavimsi-yashil bo'lishi mumkin. Barglardagi ko'p miqdorda mehanik to'qimaning sklerenxima hujayralari tarkibi ularni yanada mustahkam qiladi.

Gladiolusning uch xil barglari bor: vaginal, qobiq va poya. Barglarning uzunligi 50 dan 140 sm gacha, kengligi esa 2 dan 9,5 sm gacha bo'lishi mumkin. Uygongan kurtak uyg'onganidan keyin dastlabki vaginal barglarining rivojlanishi boshlanadi. Bu vaginal barglar ochiq quvurli xossaga ega, bargning pastki qismi kengroq bo'ladi, vaginal barglar asosan himoya vazifasini bajaradi. Gullarning o'lchami 4,5 dan 26 sm gacha o'zgarishi mumkin. 1 tupida 7-13 tagacha gul bo'ladi.

Gladiolus piyozchalari avgust-sentabr oylarida yer ostidan kavlab olinadi, mayda lampochkalarini ehtiyotkorlik bilan ajratib olish kerak. Olingan lampochkalarni margansofkali suvda yuvib, salqin honada quritilib, yashiklarga joylab salqin honalarga qoyiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. S.M.Mahkamov, M.U.Usubboyev va A.I.Nuritdinova. —Tayyor dori turlari texnologiyasil fanidan darslik 1991-yil.
2. Vvedenskiy.A.I. O`zbekiston florasida V-tom –Toshkent, 1961.
3. Haydarov Q.H. Hojimatov Q.H O`zbekiston o`simliklari - Toshkent, 1976.
4. Pratorov.O`P, Nabyev.M.M. O`zbekiston yuksak o`simliklarning zamonaviy tizimi –Toshkent, 2007.
5. L.T.Ikromov va M.A.Tojiyev, dotsentlar T.Mirxaitov va Z.A.Yuldashvlar muallifligida «Toksikologik kimyo» darsligi . 2010-yil
6. O`quv metodik qo`llanmalardan
7. www.ziyo.net.uz